

ИТАЛО КАЛВИНО БИТНИЦИТЕ И „СИСТЕМАТА“

Превод от английски: Никола Захариев, 1990

chitanka.info

Избрани части от лекция, четена през март 1962 г. в Торино, Милано, Рим и Неапол, публикувана в „Лекции на Италианската културна асоциация“.

От няколко години насам книгите на социолози, моралисти и критици заеха значително място в четивото на всеки от нас и речникът, с който тълкуваме нашия всекидневен живот, се обогати със станали бързо фамилиарни изрази от рода на отчуждение, културна индустрия, задкулисни инспиратори, организатори, самотна тълпа и т.н. Картината не излиза розова. Аз, като упорит оптимист, мисля, че човечеството е преживяло и много по-лоши моменти, и за да се успокоя, открих нещо, което не зная дали ще успокои и вас: живеем във време на варварско нашествие.

Излишно е да се оглеждате в опит да идентифицирате варварите в някоя категория хора около вас. Този път варварите не са хора, а вещи. Това са вещите, които смятахме, че притежаваме и които, напротив, притежават нас; това е развитието на производството, което трябваше да ни служи и на което станяхме роби; това са средствата за разпространение на мислите ни, които се опитват да ни забранят да продължаваме да мислим; това е изобилието от блага, което не ни създава удобно благосъстояние, а буди тревога от насилствена консумация; строителната треска, която придава чудовищен лик на всички скъпи нам места; лъжливата пълноценност на нашите дни, в които приятелство, привързаност и любов вехнат като растения, останали без въздух дни, през които разговорът с другите и със самите нас чезне, преди да се е родил.

На челно място в този списък от варварски и заробващи вещи без съмнение стои онази, която обхваща, символизира и изпразва от смисъл всички останали — най-варварската и заробваща вещ — бомбата, която може да сложи край на човешката история.

Както едно време пред лицето на нашествията на хуни и готи в империята, така и днес, съпротивата на съвестите отслабва все повече, културата е почти заслепена от привидната жизненост на варварствата,

от техния нагон, който ни изглежда като някаква природна стихия, и ние всеки ден все по-малко забелязваме как нашите провинции биват окупирани, така че една хубава сутрин, когато вестниците поместят сред дребните хроники новината, че Одоакър^[1] е свалил Ромул Август от трона, ние ще я отменим, без да ѝ обърнем внимание.

А какво става с просветителите, монасите, отшелниците? Онези, които по време на опустошаването на античния свят се отлъчваха на тълпи от цивилизованото общество, надяваха раса от грубо платно, основаваха отшелнически обители, изолираха се в пустините, възприемаха като единствена реалност само божественото, самобичуваха се и гладуваха, проповядвайки отхвърляне на всичко земно в очакване на апокалипсиса?

Присмиваме им се и този път почти както едно време. Но нека, изчели книгите от библиотечния рафт на есеистите, преминем към този на авангардните писатели и поети, най-младите европейски и американски автори. И какво виждаме?

Ето, тълпи от млади хора, които, откривайки, че империята на човека е на път да падне под властта на вещите, отказват да се интегрират, обявяват война на цивилизацията на хладилниците и телевизорите, казват „не“ на всички ценности, приемат като единствено съществуваща действителност отприщването на подсъзнателното и космичното, пускат рошави бради, обличат се почти като монаси, основават братствата си в бедните квартали на големите градове, упояват се с наркотици и вършат, или казват, че вършат, какви ли не други лудости, призовавайки апокалипсиса на атомната гъба като свой естествен сценарий.

Момент. Бъдете спокойни. Аз само ви описвах положението. Нямам намерение да ви подканя да ги следвате, нито пък да леете горчиви сълзи за страданията на човечеството от една фатална победа на варварството на техниката. Подобни йеремиади се чуват всеки ден и не възнамерявам ни най-малко да се присъединя към техния хор. Искрено казано, не виждам минало, над което си заслужава да леем сълзи. Империята, която трябва да защитим от варварството, не е още основана. Тя ще дойде с господството на човешкия интелект над хаотичното, предвещаващо катастрофа развитие на тази цивилизация

на техниката, организацията и масовото производство, в която живеем и която признаваме като наша. Границите, които врагът обсажда, не са прокарани все още на тази земя. Те са само в нашите мечти, в нашите идеи и желания. Следователно става въпрос за империя, която има следното предимство над древната Римска империя: тъй като в действителност никога не е съществувала, то тя не е стигнала нито до своя апогей, нито до своя упадък. Следователно не е речено, че не може да победи.

От близо век отношението към този аспект на света, наречен индустриална цивилизация, характеризира позицията на всеки писател и мислител, на всяко културно движение. Повечето ни предлагаха отказ или бягство: естетизъм, спиритуализъм, култ към примитивното и подсъзнателното и т.н. Сред тези предложения, кое от кое по-лошо, имаше и някои добри, даже отлични сами по себе си като например да отидем да се уединим на тихоокеанските острови, но те не решаваха проблема. Вероятно затова нашите изисквания бяха по-различни и може да се каже, че в Италия от края на последната война насам културата на отрицанието и бягството от съвременния свят не се радваше на добър прием. Нашият стремеж бе да влезем в историята, да се вмъкнем в този свят на индустриалната цивилизация, да го приемем, за да можем да го трансформираме и ръководим. Ние правехме винаги избора на полето на философските, моралните, политическите и естетическите идеи с оглед на едно преобразование на този свят от ирационален в рационален, от заробващ и „отчуждаващ“ — в инструмент на човешката свобода, подчинен на нашата воля.

И когато виждахме част от младежта в различни страни да поема обратния път на тотално отрицание, на индивидуален бунт без исторически перспективи, считяхме тези явления за маргинални и подстрекателски, за нови версии на същото онова отношение на бягство и безотговорност, каквито историята вече познава.

Но тази вечер съм избрал именно този аспект като тема на разговора ми с вас. Може би нещо се е променило? Не, не че мисля много по-различно отпреди за тези форми на младежки nihilism. Работата е там, че разбрах главното — те не са маргинален, епидермичен факт, а сериозно явление, присъщо на настоящия момент на противоречиво развитие на цивилизацията: разбрах, че макар да

използват взет на заем идеологически и поетичен материал, те изразяват нещо, което принадлежи само на днешния ден. (...) Проблемът, който „поколението на битниците“ постави, е как да изживяваме до дъно нашата човешка натура в един свят, който обещава да бъде все по-съвършено изкуствен. Битниците завариха свършени факти, приемат този свят като изграден изцяло от човека, сякаш е природен сценарий, но не разбират защо трябва да споделят принципите и правилата, върху които е основан. Индустриалната цивилизация, избуяла като джунгла, проявява тенденция да обхване в себе си всичко, включително бунтарските елементи. Убеден съм, че преобладаваща роля във формирането на манталитета на битниците — по-голяма и от тази на атомната заплаха — се пада на спокойната увереност в *просперитета и благоденствието на обществото*. Организирана до съвършенство, икономиката множи плодовете си като индиферентна природа. Нима не приближава денят, в който ръчният труд ще се състои в натискането на едно копче? Битниците са новите диваци в една чужда за тях механична джунгла.

За нас е по-трудно да разберем онова, което става в Италия, защото сме вътре в него. На пръв поглед човек би казал, че Италия е напълно чужда на всички тези явления. Вярно е, че у нас радващите се на успех книги са белязани от епохата с едно изостряне на недоверието в историята, но то не бива изказвано от разгневени герои или нихилисти, а в най-добрия случай от спокойните провинциални къщовници на Карло Касола.

Единственият истински „гневен мъж“ у нас е Елемире Дзола^[2], но неговото възмущение, омразата му към оглупелия от културната индустрия свят, е плод на обидената му съвест на естет.

Толкова бедна на бунтари е италианската литература, че нашите здравомислещи, имащи нужда поне от един екземпляр, когото да сочат с пръст за публично порицание, избраха най-класическия, най-вергилианския, най-страстно и педантично поучителния сред нас — Пиер Паоло Пазолини; единственият, който прави чест именно на литературните форми, скъпи на сърцето на здравомислещите — поезията на гражданските оди и на народните наречия, —

единственият, който все още вярва, че в морала всичко е въпрос на грях и изкупление.

Как тогава да характеризираме нашето отношение? Вече стана дума за това в общи линии. Нашето поколение, поколението, което навлезе в обществения живот след войната, се характеризираше не с ексцентричност, не с особен тип бохемщина, а с това, че знаеше какво иска, с предпочитанията си към ясно определени идеи, с това, че си поставяше задачи на ръководна класа. Типичните представители на поколението ни са преди всичко профсъюзни или политически дейци, хора от изследователските институти на големите предприятия, университетски учени, архитекти. Някои още от началото се бяха обявили за „революционни“, а други винаги са се стремили към „включване в системата“. Но между едните и другите никога не е имало голяма разлика — нито външна, нито духовна. И едните, и другите са предпазливи, разсъдливи, стремящи се само към възможното, носят модни костюми, модел „Пренс дьо Гал“, имат в домовете си скъпи библиотечни шкафове, а по стените — репродукции от Ван Гог, притежават чувство за хумор, но и известна доза педантизъм, чувство за конкретност, както и обобщаващи идеи, всяка група си има своя терминология, трудноразбираема за непосветените, но много изрази преминават бързо от един групов жаргон към друг така, както и някои отделни хора преминават от една група в друга, без това обаче да предизвиква някакви съществени промени. И онези между нас, които избраха попрището на литературата и на изкуството, се смятаха за специалисти в определена „услуга“, необходима на едно общество, стремящо се да използва всички най-съвършени инструменти за познание и тълкуване: и чийто обществен идеал бе една възможна нова и съвременна ръководна класа.

Призванието на нашето поколение бе „да ръководи“. И ето че дойде моментът да се запитаме: успя ли то наистина да ръководи нещо? Успя ли да промени нещо вътре в системата, владяна от индустриалните комплекси, или в организирането на опозицията срещу системата? На човек му се иска да отговори утвърдително: много неща се промениха в една или друга област, настъпиха промени и в културната панорама. Нашето поколение видя много от неговите

идеали да се утвърждават, много от неговите хора да заемат ключови постове. Но точно в момента, в който се поздравяваме едни други, че в основата си сме предвидили всичко и че сме следвали правилна линия, виждаме, че нещата са различни, много по-различни от онова, което сме очаквали.

На все по-силния натиск за културна консумация отговаря все по-подчертан творчески застой; обществото на масово производство, обещаващо благосъстояние, може да се окаже клопка за нас: моралното напрежение, което искахме да спасим, застоява в блатото на всекидневните компромиси; хората от изследователските институти на големите предприятия забелязват, че са победили твърде бързо, че са асимилирани от системата, която са искали да преустроят отвътре; хората от революционната опозиция на системата виждат, че антирезистенцията, която предлагат, е все още само частична, че двете страни в борбата се обуславят взаимно, че разделителната линия между онова, срещу което се борим, и онова, което желаем, е все още накъсана и несигурна; писателите и хората на изкуството, които искаха да наложат свой стил на собствената си епоха, се виждат затънали в еkleктично съвместно съществуване на всички стилове и поетики; всички съпрузи и съпруги се разведаха и си взеха нови съпрузи и съпруги, с които биха желали също да се разведат.

Макар в последна сметка онова, от което можем да се оплачем, да не е чак толкова много, преобладава незадоволеността. Нещо повече. Бедата е в това, че не знаем кое е по-лошото — да бъдем недоволни или да бъдем доволни. Неудовлетворението може да бъде признак на проигран живот, а задоволството — на загуба на душата.

Човек би казал, че шведската мебелировка, която години наред отличаваше уредбата на нашите апартаменти, преди още да влезе в масова употреба, постепенно ни „шведизира“. Така се превърнахме в шведско поколение в най-малко шведската страна в света.

И ето че ново поколение млади хора отваря очи пред този изкуствен пейзаж и той му изглежда естествен, сякаш онзи лабиринт, който ние видяхме да се затваря постепенно наоколо ни, слепен от най-разнородни материали, е съществувал открай време и е нещо, върху което погледът се плъзга като по напълно еднообразна и гладка повърхност. И ни обзема страх, че и те, по начина, по който ще приемат всичко, така и ще отхвърлят всичко, ще отрекат и

провъзгласените, и скритите ценности, ще отрекат съществуването на ръководство — точка на тръгване и точка на пристигане — и в този отказ и това неразличаване ще включат и нас, малко по-възрастните от тях, сякаш сме вградени в пейзажа подобно на надстройките с прясна мазилка върху старите сгради, над които стърчи плет от телевизионни антени.

Значи и ние не сме на завет? Или пък ще открием по-различен път, който да важи и за Европа, и за Америка?...

Неотдавна някой ме беше обвинил, че винаги рисувам с богати подробности катастрофални картини, след което поставям всичко на мястото му, обяснявайки „през куп за грош“ как може да се излезе от бедата.

Този път няма да сторя това. Искам да се върнете у дома си по-загрижени и да има над какво да размишлявате поне тази вечер.

Ще ви кажа само, че не бих желал новото поколение да бъде поколение на битници, а да може то, наред с нашето положително отношение към живота, да наследи също така и нашата непреодолима, нагарчаща, пресвещена неудовлетвореност.

[1] Одоакър (433 — 493) — началник на германска военна дружина на римска служба. В 476 г. сваля последния император на Западната римска империя и се обявява за крал на Италия. — Б.р. ↑

[2] Елемире Дзола (род. в 1926 г.) — италиански писател и есеист, известен с енциклопедичната си култура, полиглот. — Б.р. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.